

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ НЕЮ

*Пігуль Н. Г., к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумський державний університет, м. Суми*

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна

n.pihul@uabs.sumdu.edu.ua

Хомутенко А. В., студентка

Сумський державний університет, м. Суми

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна

В роботі досліджується актуальне в сучасних умовах поняття «фінансова безпека підприємства» та порівнюються основні підходи до її визначення з урахуванням комплексного характеру цієї економічної категорії (з точки зору об'єкта першорядної уваги, завдання системи забезпечення безпеки і критерію безпеки). Авторами було виділено два підходи до розуміння фінансової безпеки підприємства: перший підхід, що розглядає фінансову безпеку з точки зору спроможності підприємства протистояти загрозам внутрішнього та зовнішнього середовища; другий підхід визначає фінансову безпеку підприємства здатність підприємства здійснювати ефективну діяльність в умовах невизначеної і конкурентного середовища.

Крім того, у статті було визначено сутність управління фінансовою безпекою підприємства, його мету, завдання, функції, принципи, механізм та основні елементи управління. В процесі дослідження було встановлено, що ключове значення в управлінні фінансовою безпекою підприємства має адекватне формування механізму управління фінансовою безпекою, що визначається авторами, як сукупність основних елементів впливу на процес розробки і реалізації управлінських рішень по забезпеченню захисту його фінансових інтересів від різних загроз.

Також, авторами було досліджено системи аналізу фінансової безпеки підприємства, що дозволяють дослідити фінансовий стан та основні результати фінансової діяльності підприємства з метою визначення рівня захищеності його фінансових інтересів від загроз і виявлення резервів його поліпшення. Системою, що надає найбільш ґрунтовні висновки щодо стану фінансової безпеки було визначено систему інтегрального аналізу, оскільки вона дозволяє провести більш глибокий фінансовий аналіз, оцінити основні сфери фінансової діяльності підприємства і агрегувати отримані дані в один показник.

***Ключові слова:** економічна безпека підприємства, фінансова безпека підприємства, механізм фінансової безпеки підприємства, управління фінансовою безпекою підприємства.*

DOI: 10.21272/1817-9215.2019.2-10

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У зв'язку із зростанням нестабільності та числа загроз у сучасному світі (нестабільність фінансових ринків, волатильність цін на базові активи та ресурси, військові конфлікти тощо) останнім часом проблема безпеки є надзвичайно актуальною. У цих умовах держава, регіони, підприємства зіткнулися з необхідністю принципово нових підходів до забезпечення безпеки. Фінансова безпека – одна з підсистем безпеки, що займає в ній ключове місце. Проблеми забезпечення безпеки суб'єктів господарювання, і зокрема, фінансової безпеки, є досить новими і маловивченими. Саме тому актуальним є дослідити сутність поняття фінансової безпеки підприємства, її завдання та сутність поняття управління фінансовою безпекою підприємства. Крім того, важливе значення має дослідження систем аналізу фінансової безпеки на підприємстві.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження фінансової безпеки на рівні окремого підприємства здійснювалося як вітчизняними, так і закордонними науковцями, такими як: Бланк І. А. [1], Доценко А. Н. [2], Афанас'єва Д. А. [3], Графєєва А. В. [4], Розніна Н. В. [5], Гукова А. В., Анікіна І. Д. [6], Чібісова І. В. [7], Козак Л.С., Багровецька І. В. [8], Пономаренко О. Е. [9], Горячева К. С. [10], Спіфанов А. О., Пластун О. Л., Домбровський В. С. [11], Журавка О. С., Бондаренко Є. К. [12], Бердар М. [13], Кудрицька Ж. В. [14]. Проте досі науковці не дійшли єдиного висновку щодо суті фінансової безпеки підприємства, тому

потребують подальшого дослідження визначення сутності економічної та фінансової безпеки підприємства, системи фінансової безпеки та її завдань та системи управління фінансовою безпекою підприємства, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз існуючих підходів до визначення сутності поняття фінансової безпеки, дослідження сутності управління фінансовою безпекою підприємства та оцінки стану фінансової безпеки підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ефективність діяльності суб'єктів господарювання зумовлюється переважно станом їх фінансів, що призводить до необхідності розгляду проблем забезпечення фінансової безпеки як основної складової системи економічної безпеки підприємства [2].

В цілому під економічною безпекою розуміється якісна характеристика економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови працездатності системи, розвиток в рамках цілей, поставлених перед системою, а у випадках виникнення різних загроз (зовнішніх і внутрішніх) система в змозі протистояти їм і відновлювати свою працездатність [15].

На думку Гукової А. В. та Анікіної І. Д., економічна безпека підприємства – це здатність підприємства впроваджувати свою стратегію і домагатися власних цілей в умовах невизначеності (під впливом погроз і ризику) [6].

Розрізняють сім функціональних складових економічної безпеки підприємства: фінансова, інтелектуальна і кадрова складові, техніко-технологічна складова, політико-правова, екологічна, інформаційна та силова складові (рис. 1). Домінуючою і визначальною складовою економічної безпеки підприємства, забезпечення якої повинна приділятися особлива увага є фінансова складова.

Фінансова складова в загальній безпеці підприємства має провідну роль оскільки:

– фінансова діяльність продукує основну форму ресурсного забезпечення реалізації економічної стратегії підприємства. Практично всі завдання економічного розвитку підприємства, розширення обсягу та оновлення складу його активів вимагають збільшення суми залучених фінансових ресурсів. Вибір джерел формування цих ресурсів, а також мінімізація вартості їх залучення в значній мірі визначають рівень економічної незалежності підприємства і ефективності його господарської діяльності. Отже, стратегія забезпечення фінансової безпеки підприємства є невід'ємною складовою частиною загальної стратегії його економічного розвитку;

– операції, пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства, носять стабільний характер, тобто здійснюються постійно. Це пов'язано з тим, що кожне підприємство в процесі свого розвитку потребує зовнішнього фінансування різних напрямків фінансової діяльності, а відповідно забезпечує постійне обслуговування фінансових ресурсів, залучених з зовнішніх джерел. Фінансові операції здійснюються навіть в умовах тимчасового повного припинення операційної діяльності підприємства в зв'язку з несприятливою кон'юнктурою товарного ринку або з інших причин (операції по стягненню дебіторської заборгованості; розрахунків з бюджетом і державними позабюджетними фондами; реалізації фінансових активів і т.п.); в цих випадках заходи забезпечення фінансової безпеки виступають на перший план в системі загальної економічної безпеки підприємства;

– фінансова діяльність відіграє пріоритетну роль у забезпеченні стабілізації економічного розвитку підприємства в цілому. Інструментом такої стабілізації виступають різні страхові та інші цільові грошові фонди на випадок непередбачених коливань кон'юнктури не тільки фінансової, але і товарного ринків, зниження обсягів операційної діяльності, а, відповідно, і операційного прибутку;

– фінансові ризики (ризики, пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства) за своїми негативними наслідками відносяться до категорії найбільш небезпечних. Реалізація багатьох видів фінансових ризиків формує безпосередню загрозу втрати значної частини власного капіталу, поглинання, банкрутства та ліквідації підприємства [2].

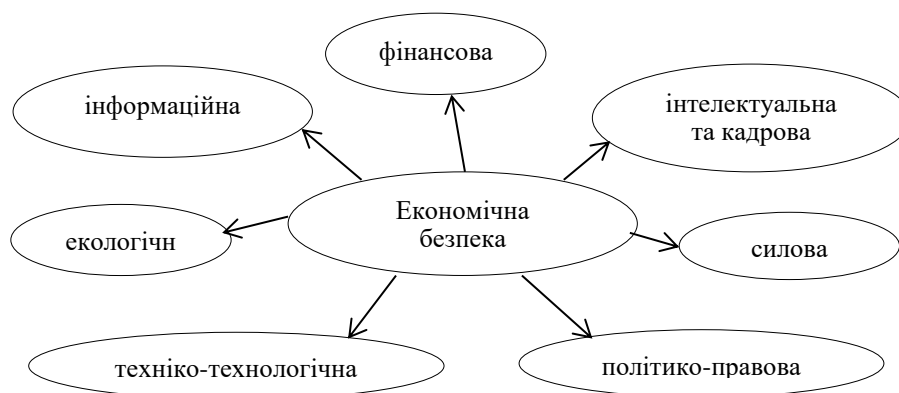

Рисунок 1 – Функціональні складові економічної безпеки підприємства

Науковці і досі не дійшли згоди щодо найбільш точного і найбільш повного формулювання поняття «фінансова безпека підприємства». В цілому можна виділити два підходи авторів до визначення фінансової безпеки підприємства.

Перший підхід базується на розумінні поняття фінансової безпеки підприємства як здатності протидіяти загрозам внутрішнього та зовнішнього характеру. Критерієм фінансової безпеки визнається захищеність усіх структурних елементів підприємства від загроз. Такий підхід розділяють: Бланк І. А. [1], Доценко А. Н. [2], Афанасьєва Д. А. [3], Графєєва А. В. [4], Рознина Н. В. [5] та інші.

Другий підхід базується на досягненні мети господарської діяльності підприємства як об'єкта першочергової уваги. Сутність поняття фінансової безпеки і завдання системи забезпечення фінансової безпеки при цьому полягає в здатності підприємства ефективно функціонувати. Критерієм фінансової безпеки визнається досягнення мети підприємством [16]. Прихильниками другого підходу є: Гукова А. В., Анікіна І. Д. [6], Чібісова І. В. [7], Козак Л. С., Багровецька І. В. [8], Пономаренко О. Е. [9], Горячева К. С. [10], Єпіфанов А. О., Пластун О. Л., Домбровський В. С. [11], Журавка О. С., Бондаренко Є. К. [12], Бердар М. [13], Кудрицька Ж. В. [14].

З нашої точки зору, під фінансовою безпекою підприємства слід розуміти здатність підприємства самостійно розробляти і провадити фінансову стратегію відповідно до цілей корпоративної стратегії в умовах невизначеної і конкурентного середовища.

Перед фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва виникають наступні завдання [3, 17, 18]:

- ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними потенційних небезпек і загроз;
- визначення індикаторів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва;
- впровадження системи діагностики і моніторингу стану фінансової безпеки;
- контроль і оцінка ефективності дії системи фінансової безпеки;
- створення необхідних фінансових умов, що забезпечують стабільне зростання компанії;
- створення умов для формування оптимального обсягу фінансових ресурсів з внутрішніх і зовнішніх джерел;
- підтримка фінансової стійкості і платоспроможності фірми протягом всього періоду функціонування;

- створення умов, необхідних для забезпечення оптимального обсягу і рівня ефективності інвестицій;
- мінімізація фінансових ризиків компанії;
- своєчасне впровадження у фінансову діяльність фірми сучасних технологій управління та інструментарію їх забезпечення;
- ефективний і швидкий вихід фірми з фінансової кризи і нейтралізація його наслідків.

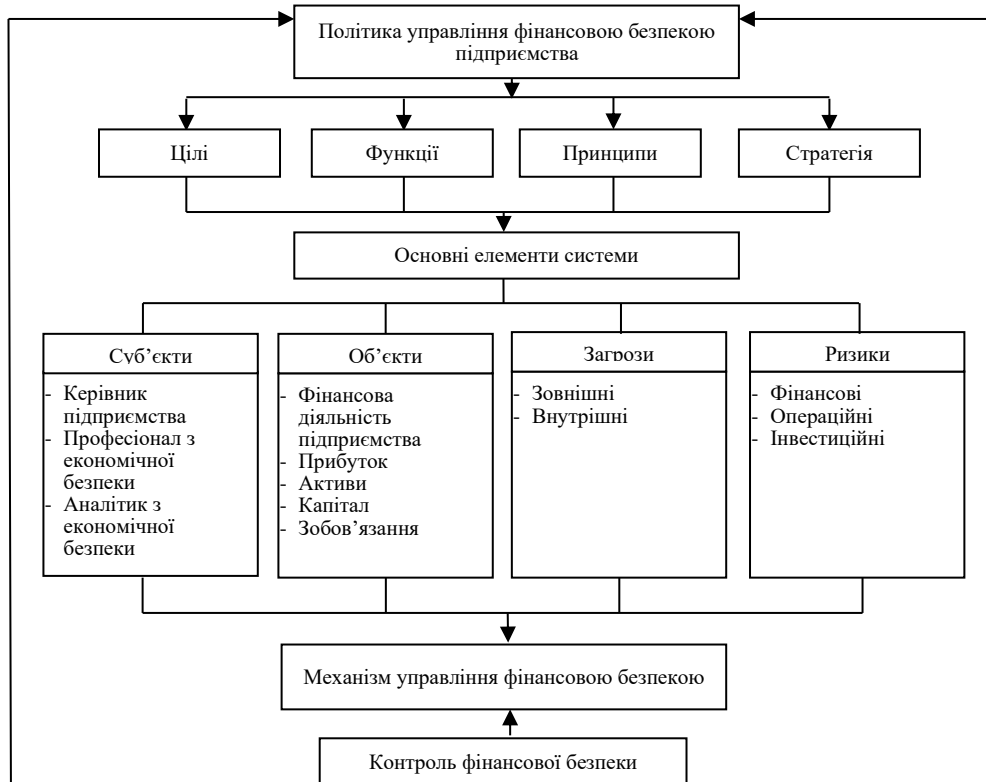

Рисунок 2 – Схема управління фінансовою безпекою підприємства

Таким чином, фінансова безпека суб'єктів підприємництва є важливою складовою економічної безпеки і являє собою здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою фінансово-господарську діяльність ефективно і стабільно протягом невизначеного періоду часу, шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що спрямовані на оптимізацію використання фінансових ресурсів, забезпечення належного їх рівня та нівелювання впливу ризиків внутрішнього і зовнішнього середовища.

Одним з головних чинників організації фінансової безпеки підприємства є організація її управління. Під управлінням фінансової безпеки підприємства розуміється свідомий цілеспрямований вплив з боку суб'єктів управління підприємством і системою його безпеки на суб'єкти безпеки, який здійснюється з метою спрямування їх дії на зниження рівня загроз і ризиків, а також попередження небажаних результатів фінансової діяльності [19].

Схема управління фінансовою безпекою підприємства приведена на рисунку 2.

В процесі реалізації мети управління фінансовою безпекою підприємства необхідно вирішити наступні загальні завдання:

- вибір системи пріоритетів фінансових інтересів, які вимагають захисту в процесі діяльності підприємства;
- ідентифікація і прогнозування загроз (внутрішніх і зовнішніх), які мають вплив на фінансові інтереси підприємства;
- розробка методів нейтралізації ключових загроз фінансовим інтересам підприємства.

Процес управління фінансовою безпекою підприємств базується на певному механізмі. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства являє собою сукупність основних елементів впливу на процес розробки і реалізації управлінських рішень по забезпеченню захисту його фінансових інтересів від різних загроз.

У структуру механізму управління фінансовою безпекою підприємства входять наступні елементи (рис. 3).

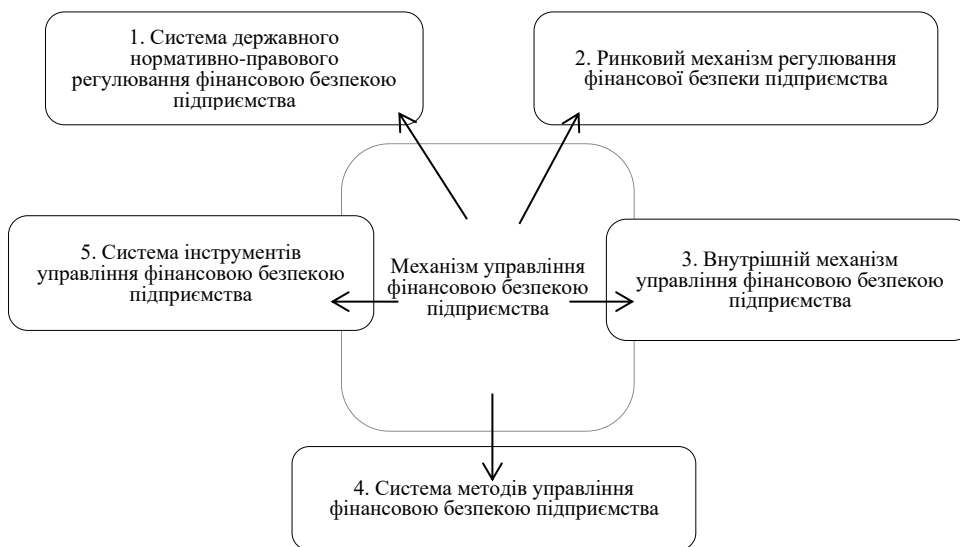

Рисунок 3 – Елементи механізму управління фінансовою безпекою на підприємстві

Система державного нормативно-правового регулювання визначається всією сукупністю нормативно-правових актів в країні щодо діяльності підприємств. Така система передбачає такі напрями: регулювання фінансової діяльності на підприємстві, валютне регулювання, регулювання інвестиційних операцій, регулювання процесу страхування, регулювання грошового обігу в країні і форм розрахунків, регулювання проведення процесу санації і банкрутства підприємств і т. д.

Ринковий механізм регулювання фінансової безпеки підприємства формується в сфері фінансового ринку під впливом попиту і пропозиції на окремих його сегментах: встановлення рівня цін, котирувань за різними фінансовими інструментами, процентних ставок і курсів валют.

Внутрішній механізм управління фінансовою безпекою підприємства формується в межах самого підприємства і включає в себе методичні підходи щодо розробки управлінських рішень в сфері забезпечення його фінансової діяльності. Даний механізм формується також під вплив фінансової філософії підприємства.

Система методів управління фінансовою безпекою підприємства являє собою сукупність конкретних прийомів і методів, за допомогою яких приймаються тактичні управлінські рішення по всіх сферах його фінансової діяльності. Дана система передбачає можливість використання таких методів: експертні методи, балансовий метод, метод техніко-економічних розрахунків, економіко-статистичні методи, економіко-математичні методи, методи дисконтування вартості і т. д.

Система інструментів управління фінансовою безпекою підприємства складається з контрактних зобов'язань підприємства, які і забезпечують механізм реалізації окремих управлінських рішень і фіксують його фінансові відносини з контрагентами. Дана система в себе включає: платіжні інструменти, депозитні і кредитні інструменти, інвестиційні інструменти, інструменти страхування.

Ефективний механізм управління фінансовою безпекою підприємства дозволяє в повному обсязі реалізувати цілі і завдання, які перед ним стоять, сприяє ефективному захисту його фінансових інтересів від загроз внутрішнього і зовнішнього характеру.

Важливою складовою частиною механізму управління фінансовою безпекою підприємства є методи її аналізу та оцінки. Аналіз фінансової безпеки являє собою процес дослідження фінансового стану та основних результатів фінансової діяльності підприємства з метою визначення рівня захищеності його фінансових інтересів від загроз і виявлення резервів його поліпшення.

На рисунку 4 представлені найбільш поширені системи аналізу фінансової безпеки підприємства [5, 20].

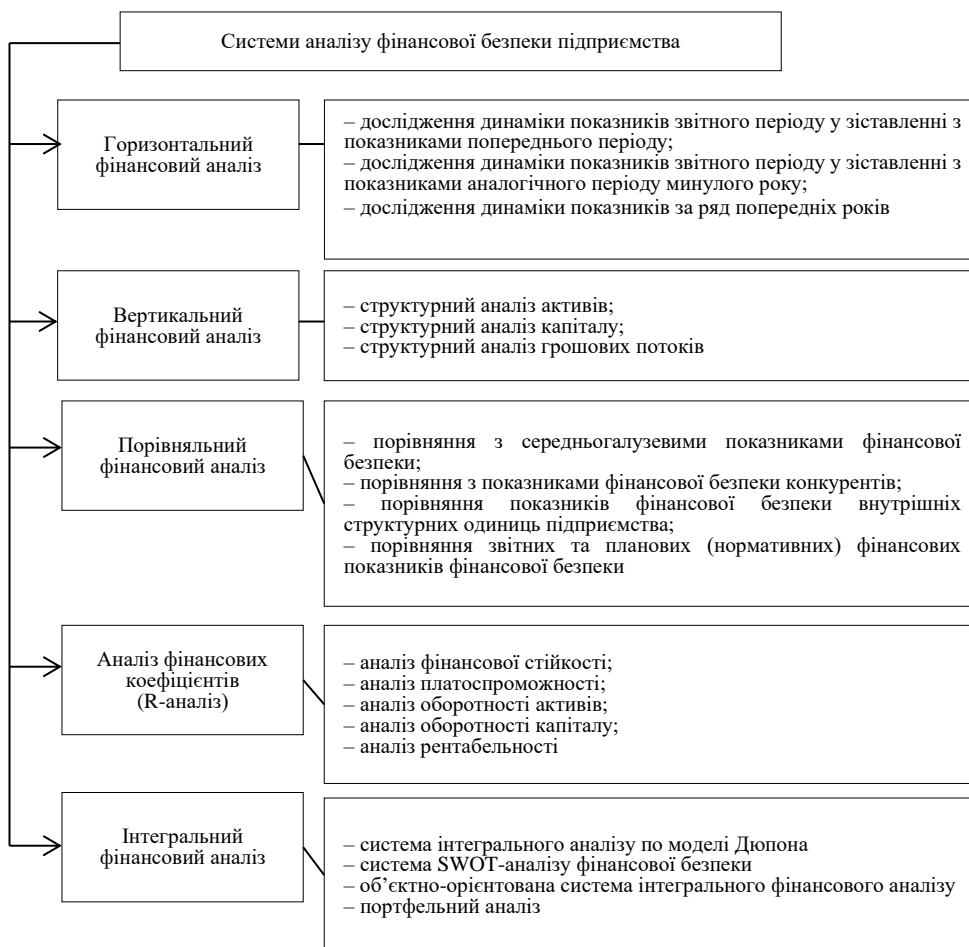

Рисунок 4 – Системи аналізу фінансової безпеки на підприємстві

Найбільш часто для оцінки фінансової безпеки підприємства використовується інтегральний фінансовий аналіз, оскільки він дозволяє провести більш глибокий фінансовий аналіз, оцінити основні сфери фінансової діяльності підприємства і агрегувати отримані дані в один показник.

Оцінка фінансової безпеки підприємства повинна [21]:

- враховувати стратегічні цілі і завдання підприємства;
- складатися з оцінки функціональних складових фінансової безпеки підприємства, які можуть мати різні пріоритети, в залежності від виду діяльності господарюючого суб'єкта;
- враховувати рівень захищеності потенціалу підприємства;
- мати на увазі використання всіх видів ресурсів і можливостей, які гарантують найбільш ефективне (економічно безпечне) їх використання;
- включати оцінку вірогідності економічного збитку.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все вищесказане щодо сутності фінансової безпеки підприємства, можна зробити висновок, що під зазначеним поняттям доцільно розуміти здатність підприємства самостійно розробляти і провадити фінансову стратегію відповідно до цілей корпоративної стратегії в умовах невизначеної і конкурентного середовища. Фінансова безпека суб'єктів підприємництва є важливою складовою економічної безпеки, оскільки вона свідчить про здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою фінансово-господарську діяльність ефективно і стабільно протягом невизначеного періоду часу, шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що спрямовані на оптимізацію використання фінансових ресурсів, забезпечення належного їх рівня та нівелювання впливу ризиків внутрішнього і зовнішнього середовища.

Одним з головних чинників організації фінансової безпеки підприємства є організація її управління. Під управлінням фінансової безпеки підприємства розуміється свідомий цілеспрямований вплив з боку суб'єктів управління підприємством і системою його безпеки на суб'єкти безпеки, який здійснюється з метою спрямування їх дії на зниження рівня загроз і ризиків, а також попередження небажаних результатів фінансової діяльності. Ефективно організована система управління фінансовою безпекою дозволяє реалізувати всі завдання, що перед нею поставлені.

Важливою складовою частиною механізму управління фінансовою безпекою підприємства є методи її аналізу та оцінки. Найбільш часто для оцінки фінансової безпеки підприємства використовується інтегральний фінансовий аналіз, оскільки він дозволяє провести більш глибокий фінансовий аналіз, оцінити основні сфери фінансової діяльності підприємства і агрегувати отримані дані в один показник.

Таким чином, можна зробити висновок, що важливими умовами забезпечення ефективного функціонування підприємства є адекватна оцінка і управління фінансовими ризиками і адаптація до змін ринкової кон'юнктури, тобто формування і функціонування на підприємстві комплексної системи фінансової безпеки.

SUMMARY

The paper describes concept of "enterprise' financial security" in modern conditions and compares the main approaches to its definition taking into account the complex nature of this economic category (from the point of view of the object of paramount attention, the task of the security system and the criteria of security). The authors identified two approaches to understanding the financial security of the enterprise: the first approach, which considers financial security in terms of the enterprise' ability to withstand the threats of the internal and external environment; the second approach determines the enterprise' financial security as the ability of the enterprise to perform its activities effectively in an uncertain and competitive environment.

In addition, the study identified the essence of enterprise' financial security management, its purpose, objectives, functions, principles, mechanism and basic elements of management. In the course of the research it was found that the most important in the enterprise' financial security management is to build adequate mechanism of financial security management. The authors define such mechanism, as a set of basic influence' elements on the process of development and implementation of management decisions to ensure the protection of his financial interests against various threats.

Moreover, the authors investigated the systems of enterprise' financial security analysis, which allow to investigate the financial condition and main results of financial activity of the enterprise in order to determine the level of protection of his financial interests from threats and identify the reserves for its improvement. The system of

integral analysis was defined as the system that gives the most solid conclusions about the state of financial security. The main reason for this is that abovementioned system allows to conduct a deeper financial analysis, to evaluate the main areas of financial activity of the enterprise and to aggregate the obtained data into one indicator.

Keywords: enterprise's economic security, enterprise's financial security, mechanism of the enterprise's financial security, management of the enterprise's financial security

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия : монография / И. А. Бланк. К.: Ника Центр, Эльга, 2006. 776 с.
2. Доценко А. Н. Финансовая безопасность как элемент системы обеспечения экономической безопасности предприятия / А. Н. Доценко, Е. А. Матусова, Д. А. Иванько. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=37605812>.
3. Афанасьева Д. А. Основные индикаторы финансовой безопасности предприятия / Д. А. Афанасьева // Ступени. Альманах студенческих научных работ №12 / под общ. ред. С. А. Шачнева. Брянск: Изд-во Брянского филиала РАНХиГС, 2018. 332 с.
4. Графеева А. В., Рознина Н. В. Финансовая устойчивость и платёжеспособность как фактор финансовой безопасности предприятия // Современные проблемы финансового регулирования и учета в агропромышленном комплексе: материалы I Всероссийской научно-практической конференции. Лесниково, 2017. С. 110-114.
5. Рознина Н. В. Оценка уровня финансовой безопасности предприятия / Н. В. Рознина, Н. Д. Багрецов // Сборник научно-практической конференции "Научное обеспечение инновационного развития агропромышленного комплекса регионов РФ", Курганская государственная сельскохозяйственная академия им. Т. С. Мальцева, 2018. С. 205-209.
6. Гукова, А. В. Роль финансовой безопасности предприятия в системе его экономической безопасности / А. В. Гукова, И. Д. Аникина // Образование и общество. 2006. №3. С. 98-102.
7. Чібісова І. В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства / І. В. Чібісова, Є. М. Івашина. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_31/Chibis.pdf.
8. Козак Л. С. Концептуальні та методичні засади формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства / Л. С. Козак, І. В. Багровецька // Економіка і управління. 2008. №13. С.97-101.
9. Пономаренко О. Е. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємств / О. Е. Пономаренко. Економіка розвитку. 2010. №1 (53) С. 77–80.
10. Горячева К. С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К. С. Горячева // Економіст. 2003. № 8. С. 65–67.
11. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова, [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін]. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. 295 с.
12. Журавка О. С. Теоретичні аспекти формування системи фінансової безпеки підприємства / О. С. Журавка, Є. К. Бондаренко // Інноваційна економіка. 2012. № 4. С.234-237.
13. Бердар М. Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва / М. Бердар // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка. 2011. № 124/125. С. 73-76.
14. Кудрицька Ж. В. Система управління фінансовою безпекою підприємства. / Ж.В.Кудрицька // Ефективна економіка. 2012. №1. Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
15. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия / М. А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. 2000. № 2. С. 17-30.
16. Судоплатов А. П. Безопасность предпринимательской деятельности: Практическое пособие / А. П. Судоплатов, С.В. Лекарев. М.: ОЛМА-Пресс, 2011. 384 с.
17. Горячева К. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства / К. С. Горячева // Актуальні проблеми економіки. 2003. № 9. С. 43-49.
18. Горячева К. С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства / К. С. Горячева // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 10. Суми : ВВП «Мрія-1» ЛТД, УАБС, 2004. С. 288-295.
19. Бородіна, О. О. Оцінка економічної безпеки підприємства / О. О. Бородіна // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць: В 3 т. Т. 1. Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. Вип. 183. – С. 33-41.
20. Гукова А. В., Аникина И. Д. Индикаторы финансовой безопасности предприятия // Финансовая безопасность Москва, 2007. С. 49-52.
21. Харьковская Л. В. Управление финансовой безопасностью предприятия / Л. В. Харьковская, М. Б. Харьковский // Синергия. 2017. № 4. С 51-57.